ISSN-2320-4494
RNI No.MAHAUL03008/13/2012-TC
Impact Factor : 2.7286

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

SPECIAL ISSUE IV JAN. 2021

ARTS | COMMERCE
SCIENCE | AGRICULTURE
EDUCATION | MANAGEMENT
MEDICAL | ENGINEERING & IT | LAW
PHARMACY | PHYSICAL EDUCATION
SOCIAL SCIENCE | JOURNALISM
MUSIC | LIBRARY SCIENCE |

www.powerofknowledge.co.in
E-mail : powerofknowledge3@gmail.com

Editor
Professor Dr.Sadashiv H. Sarkate

RNI No. MAHAUL03008/13/1/2012-TC

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

Editor
Dr. Sadashiv H. Sarkate

● Mailing Address ●
Dr. Sadashiv H. Sarkate
Editor : POWER OF KNOWLEDGE
Head of Dept. Marathi
Art's & Science College, Shivajinagar, Gadhi, Tq. Georai Dist. Beed-431 143 (M.S.)
Cell. No. 9420029115 / 7875827115
Email : powerofknowledge3@gmail.com /
shsarkate@gmail.com

Price : Rs. 300/-
Annual Subscription: Rs. 1000/-

RNI No.MAHAUL03008/13/1/2012-TC ISSN 2320-4494

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

January Special Issue IV

Editorial Officer

Kranti Publication

Georai Dist.Beed

Beed -431 127

Contact : 7875827115

E-mail : Sarkatelata@gmail.com

Published By :

Mrs. Lata Sadashiv Sarkate

Price : Rs. 300/-

Advisory :-

Hon. Dr. Sudhir Gavhane
Vice Chancellor M.G.M.U. Aurangabad
& Ex.Vice Chancellor Y.C.M.U. Nasik
& Professor of Mass Communication
& Jornalism Dr.B.A.M.U. Aurangabad

Hon. Dr.Pratibha Aher
Management Council Member
Dr.B.A.M.U. Aurangabad

Hon. Dr. Madan Shivaji
Ex-Management Council Member
Dr.B.A.M.U. Aurangabad

Hon. Dr. Bhagwat Katare
Ex. Director, BCUD
Dr.B.A.M.U. Aurangabad

Hon. Dr. Sanjay Nawale
Head of Dept. Hindi
Dr.B.A.M.U.Aurangbad

Hon. Dr. Paralikar Kanchan
Principal, Mahila College, Georai

Hon. Dr. Ashok Mohekar
Ex-Magement Council Member
Dean, Faculty of Science,
Dr.B.A.M.U. Aurangabad

EDITOR

Dr.Sadashiv Haribhau Sarkate
Senate Member, Ex-Chairman-BOS in Marathi, Dr.B.A.M.U.Aurangabad
Associate Professor & Head, Dept. of Marathi, JBSPM's
Arts & Science College, Shivajinagar, Gadhi Tq. Georai Dist. Beed.

EDITOR BOARD

Dr. Mala Nurilmala
Dept.of Aquatic Product Technology
Faculty of Fisheries and Marine Sciences
Bogor Agricultural University, Indonsia

Dr. Bharat Handibag
Ex-Dean, Faculty of Arts
Dr.B.A.M.U.Aurangabad

Dr. Dhere R.M.
Dept.of Zoology
Swa.Sawarkar Mahavidayala, Beed

Dr. Vasant Biradar
Princial, Mahatma Phule
Mahavidyalaya,Ahmedpur,Dist.Latur

Dr.Sudhakar Shendge
Professor of Hindi
Dr.B.A.M.U.Aurangbad

Dr.D.P. Takale
Professor & Head
Dept. of Economics
L.B.S.College, Partur Dist.Jalna

Dr.Ganesh Adgaonkar
Kalika Devi ,Collage
Shirur Kasar Dist.Beed

Dr.Aparna Ashtaputre
Dept. of Psychology,
Dr.B.A.M.U.Aurangbad

Dr. Vitthal S. Jadhav
Dept. of Pub.Administration,
Kalikadevi College, Shirur (K.), Dist.Beed

Dr. Kadam Mangal S.
PG Dept.of Zoology
Yeshwant Mahavidayala, Nanded

Dr. Rajesh Karpe
Management Council Member
Dr.B.A.M.U.Aurangabad

Dr. Taher H. Pathan
Aligad Muslim university, Aligad (U.P.)

Dr.S.D.Talekar
Professor, Dept. of Commerce
L.B.S.College, Partnr Dist Jalna

Dr.S.R.Takale
Principal, Sant Sawatamali, College,
Phulambri Dist. Aurangabad'

Dr.Bharat Khandare
Principal, Swami Vivekanand College, Mantha.
Dist. Jalna

Dr.Vishwas Kadam
Principal, JBSPM's Arts & Science College,
Gadhi Tq.Georai, Dist. Beed

Dr.Fulchand Salampure
Management Council Member
Dr.B.A.M.U.Aurangabad

PEER REVIEW / REFERECS

Dr.Shahaji Gaikwad
Ex-Chairman, BOS in English
Dr.B.A.M.U.Aurangabad

Dr.Vishwas Patil
Radha Nagari College,Radha
Nagari, Dist. Kolhapur

Dr. Dilip Khairnar
Professor, Sociology
Deogiri College, Aurangabad

Dr. Santos Chavan
Shivchhatrapati College,
Pachod, Dist. Aurangbad

Dr. Shivaji Yadhav
Shivchhatrapati College,
Pachod, Dist. Aurangbad

Dr. Laxmikant Shinde
Assit.Professor
JES College, Jalna

MANGING EDITORS

Mr. Ramesh Ringne
Prof. Bapu Ghokshe
Mr. Shivaji Kakade
Dr. Shakur Shaikh Husain

Mr. Vinod Kirdak
Dr. Datta Tangalwad
Mr. Kalandar Pathan
Dr. Suhas Morale
Dr. Baliram Katare

Assit.Prof.Mohan Kalkute
Dr. Adgaonkar Ganesh
Dr. Santosh Chavan
Dr. Rajkumar Yallawad

26	मराठी नाटकाचे बदलते तंत्र	डॉ.विकास बापूराव बहुले	113-119
27	'समकालीन मराठी दलित कथेतील विद्रोही"	प्रा. युवराज धबडगे	120-122
28	दत्ता भगत यांच्या नाटकातील भाषिक परिवर्तन : एक अभ्यास	प्रा. डॉ. व्यंकट दिगंबरराव कोरेबोईनवाड	123-125
29	मराठी दलित साहित्याची सामाजिक भूमिका	प्रा.नवाजी गेंदलाल घरत	126-129
30	पाऊस पाणी : ओल्याचिंब अनुभवाचा थेट आविष्कार	प्रा.रेखा व्ही.इंगोले	130-134
31	व्यव्हारभाषेतील आधुनिकीकरण	डॉ.प्रतीक्षा गायकवाड	135-138
32	'शबरी" कादंबरीची नायिका : शबरी	प्रा.डॉ.चंद्रकांत दशरथ रुद्राक्ष	139-144
33	महात्मा फुले : विचार आणि कार्य	प्रा.डॉ.संजय मारोतराव देबडे	145-149
34	गावठाण : एक आकलन	डॉ.वैशाली भालसिंग	150-157
35	विभावरी शिरुरकर यांच्या "उमा" कादंबरीची नायिका	प्रा.डॉ.चंद्रकांत दशरथ रुद्राक्ष	158-165
36	समकालीन हिंदी उपन्यास और दलित जीवन	प्रा.खाडे विद्या बाबूराव	166-170
37	व्याकरण का उद्‌भव तथा महत्व	शिंदे प्रशांत हाबु	171-175
38	वर्तमान मानव जीवन में मूल्य शिक्षा की भूमिका	डॉ. विलास तुकाराम राठोड़	176-181
39	सकारात्मकतेचे ऊर्जाकेंद्र-मंदिर	प्रा. डॉ. सुनिता शं. कुरूडे	182-186
40	शेतकऱ्यांचे हित जोपासणारे शिवराय	डॉ. संजय गोपालराव ठवळे	187-190
41	भारतीय संस्थानाचे भारतात विलीनीकरणाची भुमीका	प्रा. डॉ. शिवाजी लक्ष्मण नागरगोजे	191-193
42	२१व्या शतकातील संयुक्त राष्ट्र संघाची उद्दिष्टे	डॉ. प्रा. अश्विनी अविनाश खापरे	194-197
43	धर्मांतरण व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	प्रा. तळणीकर एस. जी.	198-200
44	भारतीय प्रजासत्ताकासमोरील आव्हाने	डॉ.आण्णासाहेब हारदारे	201-204
45	वैदुसमाजाची राजकीय वाटचाल	श्री.अशोक चंदर शिंदे	205-210
46	चार्लस हर्टन कुले यांची प्राथमिक गटातीला कुटुंबाची संकल्पना आणि एकविसाव्या शतकातील कुटुंबाची सदयस्थिती	डॉ. संजय सुरेवाड	211-215
47	भारतातील स्त्री-पुरुष गुणोत्तरांतील असमतोल : स्वरुप, कारणे, उपाय	प्रा.भांडवलकर बी.एन.	216-218
48	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे जातिविषयक विचार	प्रा.डॉ. गणेश तुकाराम मोकासरे	219-222
49	वातावरणाच्या रचनेचा एक भौगोलिक अभ्यास	डॉ. बोबडे बबन्न बाबुराव	223-227
50	नैसर्गिक आपत्ती : सामाजिक परिणाम व व्यवस्थापन	प्रा. डॉ चंद्रकांतु वामनराव गजेवाड	228-231
51	शरीर धारणेवर परिणामकरणारे घटक	प्रा. हेमंत त्रिंबकराव शिंदे	232-233
52	ख्याल गीतप्रकाराच्या विषयांतून घडणारे भारतीय संस्कृतीच्या विविधतेचे दर्शन	प्रा.डॉ.रवींद्र रामभाऊ इंगळे	234-236
53	महाराष्ट्र राजयामध्ये पडणाऱ्या पावसाच्या पाण्याचे व्यावस्थापन : एक भौगोलिक अभ्यास	प्रा.डॉ. घोडके जे.व्ही	237-239
54	शालापुर्व बालकांच्या कुपोषणाचा अभ्यास व उपाय	संशोधक : वर्षा अंकुश दाभाडे	240-242

'पाऊस पाणी' : ओल्याचिंब अनुभवाचा थेट आविष्कार

प्रा.रेखा व्ही.इंगोले
मराठी विभाग प्रमुख
मा.सु.पा.कला,विज्ञान व कै.पां.ठा.वाणिज्य महाविद्यालय,
मानोरा जि.वाशिम

प्रस्तावना :-

कवि विठ्ठल वाघ हे एक नामांकीत वैदर्भिय कवि आहेत. विठ्ठल वाघांची कविता ही कृषकांचे, ग्रामीण जीवनाचे पारंपारिक मूल्यांचे आणि लोक संस्कृतीचे दर्शन घडविणारी कविता आहे. त्यांना लोकगीतांचा लळा आहे. लोकतत्वीय धारणांचा अविष्कार करणे हे त्यांच्या कवितेचे एक बलस्थान आहे. लोक जीवनातील सांकेतिकता आणि परंपरागत जीवनमूल्ये त्यांनी आपल्या कवितेतून व्यक्त केली आहेत. हे सारे त्यांनी गेयता प्रासादिकता आणि औचित्यपूर्ण शब्दयोजनेतून केले आहे. त्यामुळे लोक मानसातील भाव भावना अचुकपणे टिपण्याचा त्यांचा प्रयत्न स्त्युत्य आहे. वाघांचे व्यक्तीत्व म्हणजे "चिखल-माती" आणि "पाऊस पाणी" हा त्यांच्या आत्माच्या मुळांशी असलेला उर्जा स्त्रोत आहे. वाघांच्या कोणत्याही कविता संग्रहाला पाऊस पाणी असे नाव शोभले असते. इतका पाऊस त्यांच्या भावानुभवाच्या केंद्रस्थानी आहे. रानशिवार, शेतवावर किंवा गाव खेडाच्या पार्श्वभूमिवरील त्यांच्या कोणत्याही कवितेत मातीचा गंध आणि पावसाचा आवेग दिसतो. वयात आलेल्या तरण्या पऱ्हाटीची मस्ती असो की, दुष्काळामुळे मोडून पडलेल्या कास्तकारांची काळीज कुरतडणारी काळजी असो या सगळ्यांचे प्राणतत्व पाऊसपाणी हेच दिसते.या अर्थाने वाघांच्या कवितेचा मूळस्त्रोत पाऊस आहे.

"पाऊस पाणी" हा एक ओलाचिंब अनुभवाचा थेट अविष्कार चौऱ्याऐंशी पृष्ठाच्या या दीर्घकाव्यात एकवीस कविता आहेत. प्रत्येक कवितेत दोन ओळींच्या चरणाची सुरवात बहुधा "पाऊस" या शब्दाने होते. पाऊस हा निसर्गाच्याही केंद्रस्थानी असल्याने निसर्गातील वेलीफुलांचे व झाडाझुडपांचे फुलणे, बहरणे, गंधावून जाणे याचे अत्यंत काव्यात्मक वर्णन पहिल्या काही कवितांमध्ये दिसते.

"पाऊस कोवळा मनचा हळवा
लाजत्या जुईला स्वभाव कळवा
          पावसात येई जुईला बहर
          सवती मत्सर जाईचा कहर
पावसाने उगी करू नये घाई
फुलायची आहे अंगणात जाई
          पाऊस जाईचे भिजवतो केस

सखे ग लाजतो जुईचा सुवास
पाऊस राजाचा त्यातून राणीचा
वेणीत गजरा माळतो जुईचा"

येथे पाऊस केवळ निमित्त आहे. पावसाच्या आगमनाने मानवी मन कसे मोहरून गेले आहे, हेच त्यांना मांडायचे आहे. केवळ भावनांचे नव्हे तर, सर्व दैहिक, लैंगिक आणि वासनासक्त विभ्रमाचे आरोपन कवीने येथे निसर्गावर केले आहे.

आयुष्यातील शृंगाराचा रंग संगीताच्या सुरात पावसाच्या तालावर कवी कसा शब्दातून उधळत जातो, हे पाहण्यासारखे आहे.

"पाऊस सनई पाऊस चौघडा
साथ करी त्यास किणकिण चुडा
पाऊस करतो रातचा कहर
दम घ्यायचा ना हातचा बिल्लोर
पाऊस सतार सर असे तार
रानात संगीत घेत अवतार
पाऊस छेडती तळ्यात तरंग
पोरींच्या देहाची सतार अनंग"

पाऊस प्रणयातील हळुवारपणा जपणारा असतोच असे नाही. तो पुष्कळदा धसमुसळा, बेपर्वा, रांगडा, तर कधी बाजिंदा असतो. पावसाच्या या रांगडेपणामुळे रानावनातील आणि शेतावावरातील तरण्याबाठ्या पोरी कशा हैराण झाल्या आहेत. यावर वाघांची शब्दकळा अतिशय सैल सुटली आहे.

१. "पाऊस पोरींचा कसा ग मैतर?
ठेवी ना पदर अंगाखांद्यावर"

२. "पाऊस करतो मोत्यांची शिंपण
सावळ्या पोरीला रूपेरी गोंदण"

३. "पाऊस झाडांना गुंडाळतो वेत
कुंवार पोरींच्या ऊरी घालमेल"

पावसाचे असे बेभान प्रियकराचे रूप व्यक्त करताना वाघांची शब्दकळा बहरून न येती तर नवल !

पावसाचे आणि शेतकऱ्याचे नाते असे जीवनातील धुंदफुंद क्षणांशी असले तरी, त्यांचे जगणे-मरणे शेतातील पिकांसोबत जोडले असते. या शेताशी पावसाचा संदर्भ जसा जगण्याचा आहे, तसा कधी कधी मरणाचा देखील आहे. चवथ्या कवितेतील या प्रारंभीच्या ओळी पाहा -

"पाऊस कणीस पाऊसच ज्वारी
पाऊस तारता कोण पोटा मारी?
पावसाला वेड ज्वारीच्या पिकाचं
हातावर मळा कणीस चिकाचं
सरीत नसता पावसाचा जोर
वाण्याच्या जीवाला कणसात घोर
पाऊस कुणबी असतो शहाणा
थेंबाचा करतो कणसात दाणा
पावसाचा पाय तळ्यात मळ्यात
कणसाचा जीव अडतो खळ्यात"

पावसाचा पाय जेव्हा तळ्यात-मळ्यात असतो, तेव्हा काय घडते ते याच कवितेच्या अखेरच्या ओळीत कवी लिहितो-

"काढून घेतला पावसाने हात
पोटुशा ज्वारीचा घडे गर्भपात
ज्वारीस दाविली पावसाने पाठ
पीठ विसरले कोपराचा काठ
पावसाने लाड सोडला ज्वारीचा
तव्याने करावा कसा भाकरीचा?
ज्वारीस मुकली पावसाची माया
ऊनोन्या नशिबी गंजात जांभया"

अशा प्रकारे पाऊसच कसा शेतकऱ्याचा दसरा/दिवाळी आहे ते कवी सोळाव्या कवितेत सांगतो.

पाऊस घालतो दारात रांगोळी
तेव्हाच नांदते घरात दिवाळी
पाऊस दसरा पाऊस दिवाळी
पाऊस नसता संसाराची होळी
पाऊस पाण्याला पुरणाची चव
होळी दिवाळी म्हणून उत्सव
पाऊस मातीत फुलतो फळतो
दिवाळीचा दिवा होऊन जळतो

विठ्ठल वाघांना पाऊस पाणी मधून अख्ये कृषीजीवन रंगवायचे आहे. वर्षभरातील सर्व सण उत्सवांचा संबंध पावसाशी आहे. पावसाचे संदर्भ शेतकऱ्यांच्या भावजीवनाशी व सुख-दु:खाशी जसा जुळलेला आहे तसे कवितेत उतरले आहे. लोकजीवन, लोकश्रध्दा, लोकभावना आणि निसर्ग हाच वाघांच्या काव्याचा खरा स्थायीभव असल्याने या कवितेत वऱ्हाडच्या लोकजीवनाचे ऋतुचक्र त्यांनी साकारले आहे. एखादा मोठा विषय अशा कवितेतून मोजक्या शब्दांत भावानुवर्ती पध्दतीने अविष्कृत होऊ शकतो, याचे हे एक उत्तम उदाहरण आहे.

चिखल माती आणि पाऊस हे जसे कृषी संस्कृतीचे केंद्र, तसे गाय-बैल ही जनावरं आधारस्तंभ होत. म्हणून, सातव्या कवितेत पावसाच्या संदर्भात जनावरांचे शेतीभातीशी असलेले संबंध फार हळुवार आणि नेमक्या शब्दात कवीने उलगडून दाखविले आहे. रंग, गंध, स्पर्ध अशा सर्व संवेदना जागृत करण्याचे कसब वाघांच्या कवितेत आहे. पाऊस पडतांना घर, गाव, शेत, रान कसे बदलून जाते, हिरवेगार होतात. याचे बारीक सारीक तपशील वाघांच पाऊस पाणी मध्ये जिवंत होतात. मातीचे आणि पावसाचे नाते कसे सृजनांचे आदिबंधाच्या किंवा लोकतत्वाच्या प्रतिमामधून सांगतो, म्हणून ते अधिक प्रासादिक वाटते.

पाऊस झेलत माती ऋतुमती
कुशीतून ऋतू फलायचे किती?
पाऊस पुरवी मातीचा डोहाळा
सुगीत बघाचा सृजन सोहळा

पाऊस जसा सृजनाचा उत्सव आहे तसा तो कधी कधी विनाशाचा काळही कसा आहे, याचेही दर्शन या कवितेत घडते. पावसाच्या झडीत गरीबांच्या घरी कसे उपासतापास घडतात, तेही कवी सांगतो. पाऊस मेणाहून मऊ मनासारखा जसा असतो तसाच तो दगडधोंड्यासारखा आहे.

अवघ्या सृष्टीचे पावसात मूळ
मांडतो, मोडतो जीवनाचा खेळ
पावसाचा सैल सुटता कासरा
आसरांना लाभे डोहात आसरा
पांढरे होतसे पाऊस पाऊल
दाही दिशातून मरण चाहूल
पाऊस रूसला आडच आटला
घागरीला दोर फासच वाटला
पावसावाचून विहीर रडते
मनात अबोल घागर कुढते